

Centralne instytucje wymiaru sprawiedliwości Kościoła według konstytucji apostolskiej papieża Franciszka „Praedicate Evangelium”

Od zakończenia soboru watykańskiego II w 1965 roku kolejny już biskup rzymski dokonał reformy Kurii Rzymskiej. Najpierw, zaraz po zakończeniu ostatniego soboru, uczynił to Paweł VI w 1967 roku na mocy konstytucji apostolskiej *Regimini Ecclesiae universae*. Była to reforma jak najbardziej uzasadniona, gdyż Kościół posoborowy musiał się zmieniać, przede wszystkim jego centralne instytucje musiały zostać dostosowane do nowego ducha soborowego, w szczególności do nowej eklezjologii, o czym bardzo wyraźnie napisał papież Paweł VI we wstępie do swojej konstytucji apostolskiej¹. Z kolei po promulgowaniu w roku 1983 posoborowego kodeksu prawa kanonicznego podobnej reformy dokonał także Jan Paweł II, ogłaszając konstytucję apostolską *Pastor bonus* w 1988 roku. Ówczesny najwyższy prawodawca kościelny stwierdzał w niej: „jednym słowem, starałem się uczynić zdecydowany krok naprzód, aby struktura i działalność Kurii stawały się coraz bardziej zgodne z eklezjologią Soboru Watykańskiego II; aby coraz wyraźniej były zdolne do osiągnięcia celów duszpasterskich wynikających z natury Kurii i by w coraz bardziej adekwatny sposób wychodziły naprzeciw potrzebom społeczności kościelnej i świeckiej”².

¹ Zob. Paweł VI, Konstytucja apostolska *Regimini Ecclesiae universae*, 15.08.1967.

² Jan Paweł II, Konstytucja apostolska *Pastor bonus*, 28.06.1988, nr 13.

Również papież Franciszek od początku swojego pontyfikatu nie ukrywał, że pragnie dokonać reformy Kurii Rzymskiej, choć jego motywy miały zapewne inny charakter. Z pewnością przyczyniły się do niej także sugestie większości Kolegium Kardynalskiego sprzed konklawe w 2013 roku, które wybrało właśnie Franciszka. Papież z Argentyny dokonał tej reformy w wyniku prawie 9 lat prac nad dokumentem, ogłaszając konstytucję apostolską o Kurii Rzymskiej i jej służbie Kościołowi *Praedicate Evangelium*; weszła ona w życie 5 czerwca 2022 roku³. Reforma wpisuje się w misyjną naturę Kościoła. Co więcej, jest kontynuacją poprzednich, co podkreślono w preambule: „Kontynuując te dwie ostatnie reformy, a także dziękując za wielkoduszną i kompetentną posługę, jaką w ciągu minionych lat tak wielu członków Kurii ofiarowało Biskupowi Rzymskiemu i Kościołowi powszechnemu, niniejsza nowa konstytucja apostolska zmierza do lepszego zharmonizowania pełnienia dzisiaj posługi kurialnej z drogą ewangelizacji, którą Kościół przeżywa zwłaszcza w obecnym okresie”⁴.

1. Motywy, cele i założenia współczesnej reformy centralnej instytucji Kościoła – Kurii Rzymskiej

Konstytucja apostolska *Praedicate Evangelium* bardzo wyraźnie wskazuje, że powierzony przez Chrystusa mandat głoszenia Ewangelii (Mk 16, 15; Mt 10, 7–8) stanowi – jak napisał Jan Paweł II w encyklice *Redemptoris missio* (1990) – „pierwszą posługę, jaką Kościół może spełniać względem każdego człowieka i całej ludzkości w dzisiejszym świecie”⁵. Papież Franciszek przypomina w preambule swojego dokumentu, że Kościół czyni to „przede wszystkim wtedy, gdy słowem i czynem daje świadectwo o miłosierdziu, które sam darmo otrzymał”⁶.

Po tych uroczystych i fundamentalnych dla misji Kościoła słowach ojciec święty wskazuje pięć elementów, czy też fundamentów doktrynalnych, które muszą być uwzględnione w ramach reformowania Kurii Rzymskiej. Są nimi: misyjne nawrócenie Kościoła, życie w komunii, posługa prymatu i Kolegium Biskupów, służba

3 Franciszek, Konstytucja apostolska *Praedicate Evangelium*, 19.03.2022.

4 Franciszek, Konstytucja apostolska *Praedicate Evangelium*, Preambuła, nr 3.

5 Franciszek, Konstytucja apostolska *Praedicate Evangelium*, Preambuła, nr 1.

6 Franciszek, Konstytucja apostolska *Praedicate Evangelium*, Preambuła, nr 1.

Kurii Rzymskiej, zaangażowanie świeckich chrześcijan. Preambułę wieńczy punkt ukazujący znaczenie współczesnej reformy Kurii Rzymskiej.

Kolejna część dokumentu zawiera jedenaście zasad i kryteriów charakteryzujących służbę w Kurii Rzymskiej, poprzedzonych wprowadzeniem doktrynalno-praktycznym. Przypomina ono, że Kuria służy papieżowi i biskupom w zarządaniu „domem Boga żywego”. Do zasad, w oparciu o które ma działać Kuria, należą: 1. służba na rzecz misji papieża, 2. współodpowiedzialność w komunii, 3. służba na rzecz misji biskupów, 4. wsparcie dla Kościołów partykularnych i ich konferencji biskupów oraz wschodnich struktur hierarchicznych, 5. zastępczość natury Kurii Rzymskiej, 6. duchowość, 7. uczciwość osobista i profesjonalizm, 8. współpraca między dykasteriami, 9. organizowanie spotkań międzydykasterialnych i wewnątrzdykasterialnych, 10. odzwierciedlanie katolicyzmu Kościoła, 11. redukcja liczby dykasterii⁷.

W ostatnim, 12 punkcie tej części Franciszek odwołuje się do wyrażonego podczas uroczystości zamknięcia soboru pragnienia Pawła VI, aby wszelka odnowa w Kościele była wyrazem iskry Bożej miłości rozpalającej ludzkie serca.

Wśród wymienionych zasad i kryteriów służby w Kurii Rzymskiej na szczególnie podkreślenie zasługuje we współczesnym Kościele ukazanie współodpowiedzialności w komunii, wyrażającej się w „zdrowej decentralizacji”, czyli w pozostawieniu w kompetencjach pasterzy rozstrzyganie kwestii, które dobrze znają⁸. Zasada ta zobowiązuje pasterzy Kościołów lokalnych do podejmowania decyzji w sposób jak najbardziej przemyślany oraz wiąże się z ich osobistą odpowiedzialnością za podjęte decyzje, które w wątpliwych sytuacjach winny być kontrolowane przez wyższy autorytet. Stanowi ona również bardzo czytelny znak pontyfikatu papieża Franciszka mówiący, że Kościół „idzie na peryferie” i tam pragnie owocnie realizować swoją misję.

Wskazane powyżej istotne elementy współczesnej reformy Kurii Rzymskiej, na czele z prymatem ewangelizacji, powinny być pomocne w przeprowadzaniu podobnych reform w Kościołach partykularnych, a także znaleźć odzwierciedlenie we wszystkich kurialnych jednostkach: Sekretariacie Stanu, dykasteriach – powstałych w miejsce kongregacji i rad – oraz w organach Kurii Rzymskiej, w tym w instytucjach sprawiedliwości.

7 Zob. Franciszek, Konstytucja apostolska *Praedicate Evangelium*, 2, 1–11.

8 Franciszek, Konstytucja apostolska *Praedicate Evangelium*, 2, 2.

2. Instytucje sprawiedliwości Kurii Rzymskiej

Pierwszy, można powiedzieć wprowadzający oraz informujący artykuł z części szóstej konstytucji apostolskiej *Praedicate Evangelium*, podzielony na dwa paragrafy, ustala, że:

- posługa instytucji sprawiedliwości jest jedną z istotnych funkcji władzy rządzenia w Kościele. Przedmiotem teżże posługi, realizowanej przez każdą z instytucji Kurii Rzymskiej zgodnie z jej kompetencjami, jest realizowanie misji własnej Kościoła obejmującej: proklamowanie i inaugurowanie królestwa Bożego oraz działanie poprzez porządek sprawiedliwości stosowany wraz ze słusnością kanoniczną mające na celu zbawienie dusz – stanowiące w Kościele zawsze najważniejsze prawo⁹. W ten sposób wskazana norma nawiązuje do obowiązujących norm kanonicznych, w szczególności do kan. 135 § 1 z kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku¹⁰, który mówiąc na temat kościelnej władzy rządzenia, wyróżnia w niej władzę ustawodawczą, wykonawczą oraz sądowniczą. Ponadto przepis kodeksu jasno stanowi, że „władza sądownicza, którą posiadają sędziowie lub kolegia sędziowskie, winna być wykonywana w sposób przepisany prawem i nie może być delegowana, chyba że chodzi o dokonanie aktów przygotowawczych jakiegoś dekretu lub wyroku” (kan. 135 § 2 KPK);
- zwyczajnymi instytucjami sprawiedliwości Kurii Rzymskiej są: Penitencjaria Apostolska, Najwyższy Trybunał Sygnatury Apostolskiej i Trybunał Roty Rzymskiej. Wskazane trzy instytucje są od siebie niezależne¹¹. Ponadto warto przywołać uwagę – która obowiązuje także dzisiaj – z komentarza do konstytucji apostolskiej *Pastor bonus*, że obecna reforma zachowała kompetencje przyznane już wcześniej wymienionym powyżej instytucjom, które zostały im przypisane tak przez konstytucję apostolską *Regimini Ecclesiae universae*, jak i przez kodeks Jana Pawła II z 1983 roku¹².

Warto zwrócić uwagę, że papież Franciszek zastosował w szóstym tytule swojej nowej konstytucji apostolskiej bardzo ogólną nazwę – „instytucje sprawiedliwości”

⁹ Franciszek, Konstytucja apostolska *Praedicate Evangelium*, art. 189 § 1.

¹⁰ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Kodeks prawa kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, Poznań 2022 [dalej: KPK].*

¹¹ Zob. Franciszek, Konstytucja apostolska *Praedicate Evangelium*, art. 189 § 2.

¹² Zob. P. V. Pinto, *Tribunali*, w: *Commento alla „Pastor Bonus” e alle norme sussidiarie della Curia Romana*, a cura di P. V. Pinto, Città del Vaticano 2003, s. 165.

(czy też jak tłumaczy polska wersja konstytucji apostolskiej *Praedicate Evangelium* – „organy wymiaru sprawiedliwości”), co zdecydowanie odbiega od terminologii zarówno kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku, jak i konstytucji apostolskiej *Pastor bonus*. Posoborowy kodeks mówi w kan. 1442–1445 o trybunałach Stolicy Apostolskiej i wymienia tylko Rotę Rzymską i Najwyższy Trybunał Sygnatury Apostolskiej, natomiast konstytucja apostolska *Pastor bonus* na temat Kurii Rzymskiej w art. 117–130 wymienia trzy trybunały: Penitencjarię Apostolską (art. 117–120), Najwyższy Trybunał Sygnatury Apostolskiej (art. 121–124) oraz Trybunał Roty Rzymskiej (art. 126–130). Zważywszy, że Penitencjaria Apostolska – ze względu na swoje specyficzne kompetencje¹³ – nie jest w sensie ścisłym sądem Kościoła, zastosowanie do niej określenia „instytucja”, czy też „organ” sprawiedliwości, wydaje się właściwe, natomiast pozostałe dwie instytucje sprawiedliwości Kurii Rzymskiej, które faktycznie wykonują kościelną władzę sądowniczą, już w swoich określeniach własnych mają wyraźnie wskazane, że są trybunałami – *Supremum Tribunal Signaturae Apostolicae* oraz *Tribunal Rotae Romanae*.

3. Penitencjaria Apostolska

Cztery artykuły na temat Penitencjarii Apostolskiej regulują jej kompetencje (art. 190 § 1), określają jej kierownictwo (art. 190 § 2), przedmiot pracy dotyczący *forum internum* (art. 191), troskę o sakramentalną posługę pojednania w bazylikach papieskich Rzymu (art. 192) oraz kompetencje w przyznawaniu odpustów (art. 193). Ogólnie należałoby wskazać, że unormowania nowej konstytucji apostolskiej *Praedicate Evangelium* w przedmiocie zadań i kompetencji Penitencjarii Apostolskiej odpowiadają artykułom zawartym we wcześniejszej konstytucji apostolskiej *Pastor bonus* (zob. art. 117–120), przy czym obowiązujące unormowania zawierają pewne doprecyzowania natury teologicznej oraz formalnoprawnej, które jednak nie są jakąś absolutną nowością, ale w dużej mierze wynikają z praktyki i doświadczenia tejże instytucji. I tak:

Pierwszy z tych artykułów, ukazujący w paragrafie pierwszym kompetencje Penitencjarii Apostolskiej, podkreśla, że rozwiązywanie spraw na forum wewnętrznym i przyznawanie odpustów, będące istotą jej pracy, jest ekspresją Bożego

¹³ Zob. C. E. Commentz, *Quando e come ricorrere alla Penitenzieria Apostolica*, Città del Vaticano 2011.

Miłosierdzia¹⁴. Niewątpliwie w swoim magisterium papież Franciszek, podobnie zresztą jak jego poprzednicy na urzędzie biskupa rzymskiego, zwraca uwagę na ten Boski przymiot, przypomniany w ostatnich latach w szczególności przez św. Faustynę i św. Jana Pawła II. Papież Franciszek napisał na ten temat, między innymi, w liście apostolskim *Misericordia et misera* na zakończenie Nadzwyczajnego Jubileuszu Miłosierdzia: „Biblia jest wspaniałą relacją opowiadającą o cudach miłosierdzia Bożego. Każda karta przepojona jest miłością Ojca, który od stworzenia chciał odcisnąć we wszechświecie znaki swojej miłości”¹⁵.

Wydaje się, że mimo iż z formalnego punktu widzenia zapis nowego artykułu nie zmienia poprzedniego unormowania konstytucji *Pastor bonus*, podkreśla jednak na teologiczny fundament kompetencji Penitencjarii Apostolskiej, którym jest Boże Miłosierdzie. Ponadto wskazuje, że ta instytucja sprawiedliwości jest zarządzana przez Penitencjarza Wielkiego, wspomaganego przez regenta, których wspierają inni urzędnicy, wymienieni tylko ogólnie¹⁶. Warto dodać, że podobnego unormowania na temat struktury personalnej Penitencjarii Apostolskiej nie było w dotychczasowej konstytucji *Pastor bonus*.

Kolejny artykuł stanowi, że Penitencjaria Apostolska, gdy idzie o forum wewnętrzne, tak sakramentalne, jak i pozasakramentalne, udziela zwolnień z kar, dyspens, zamian, sanacji, umorzeń i innych łask¹⁷. Poza wskazaniem, że przedmiotem prac analizowanej instytucji jest udzielanie zwolnień z kar kościelnych, zaprezentowany artykuł jest identyczny z art. 118 z konstytucji apostolskiej *Pastor bonus*.

Następny artykuł zawiera dwa paragrafy. Zgodnie z pierwszym z nich Penitencjaria Apostolska ma dbać o to, by w papieskich bazylikach Rzymu była stosowna liczba spowiedników wyposażonych w odpowiednie upoważnienia¹⁸. Z kolei drugi paragraf poświęcono nowemu zadaniu Penitencjarii Apostolskiej, którym jest troska o prawidłową formację spowiedników wyznaczonych do wymienionych wcześniej bazylik, jak również mianowanych do innych miejsc¹⁹. Analizowana konstytucja apostolska poprzez ten paragraf poszerza zatem zakres kompetencji tej instytucji – odtąd ma ona dbać również o odpowiednią formację intelektualną i duchową penitencjarzy mianowanych przez Penitencjarię Apostolską. Należy

¹⁴ Zob. Franciszek, Konstytucja apostolska *Praedicate Evangelium*, art. 190 § 1.

¹⁵ Franciszek, List apostolski *Misericordia et misera*, 20.11.2016, nr 7.

¹⁶ Zob. Franciszek, Konstytucja apostolska *Praedicate Evangelium*, art. 190 § 2.

¹⁷ Zob. Franciszek, Konstytucja apostolska *Praedicate Evangelium*, art. 191.

¹⁸ Zob. Franciszek, Konstytucja apostolska *Praedicate Evangelium*, art. 192 § 1.

¹⁹ Zob. Franciszek, Konstytucja apostolska *Praedicate Evangelium*, art. 192 § 2.

podkreślić, że jest to zarazem wyraźne zalecenie, aby spowiednicy, w szczególności penitencjarze, mianowani przez inne autorytety Kościoła, charakteryzowali się odpowiednią formacją intelektualno-duchową wymaganą do pełnienia tej ważnej posługi eklesjalnej. Wczytując się w to nowe unormowanie konstytucji *Praedicate Evangelium*, trzeba zauważyć, że Penitencjaria Apostolska otrzymuje w ten sposób ważne zadanie edukacyjne w zakresie należytego szafowania Bożym Miłosierdziem.

Wreszcie zadaniem Penitencjarii Apostolskiej jest zajmowanie się tym wszystkim, co dotyczy udzielania i korzystania z odpustów, z zachowaniem kompetencji Dykasterii Nauki Wiary w odniesieniu do spraw doktrynalnych, a Dykasterii Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów w stosunku do liturgii²⁰. Artykuł 120 konstytucji *Pastor bonus* mówił jedynie o uprawnieniach Kongregacji Nauki Wiary w przedmiocie kontroli nad kwestiami natury dogmatycznej dotyczącymi odpustów; obecna konstytucja apostolska poszerza zatem to spojrzenie także o aspekt liturgiczny.

Podsumowując, należy stwierdzić, że nowa konstytucja papieska dotycząca Kurii Rzymskiej w zakresie unormowań dotyczących Penitencjarii Apostolskiej zasadniczo potwierdza jej poprzednie kompetencje, a jednocześnie wskazuje na nowe zadania we współczesnym Kościele, związane przede wszystkim z formacją penitencjarzy sprawujących sakramentalną posługę jednania²¹. Stąd też należałoby podkreślić, że papież Franciszek nadał tej jakże starej i szacownej instytucji Kurii Rzymskiej jeszcze większe znaczenie duszpasterskie oraz służebne wobec całego Kościoła, co niewątpliwie wynika ze sposobu sprawowania przez niego urzędu biskupa rzymskiego.

4. Najwyższy Trybunał Sygnatury Apostolskiej

Sześć artykułów konstytucji apostolskiej *Praedicate Evangelium* określa kompetencje i funkcjonowanie Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej (zob. art. 194–199). Po kolei określają one: rolę instytucji, jej skład osobowy, właściwości w materii sądowej, właściwości w materii administracyjnej, kompetencje jako organu administracyjnego oraz ogólnie prawo własne Trybunału²².

²⁰ Zob. Franciszek, Konstytucja apostolska *Praedicate Evangelium*, art. 193.

²¹ Zob. G. Girotti, *Penitenzieria Apostolica*, w: *Commento alla „Pastor Bonus”*, s. 168–172; P. Steczkowski, *Penitencjaria Apostolska XIII–XVI w. Powstanie ewolucja odnowienie*, Rzeszów 2013.

²² Zob. M. F. Pompedda, *Supremo Tribunale della Segnatura Apostolica*, w: *Commento alla „Pastor Bonus”*, s. 173–182.

Pierwszy z nich stanowi, że Sygnatura Apostolska pełni funkcję Sądu Najwyższego Kościoła, jak również czuwa nad poprawnym funkcjonowaniem wymiaru sprawiedliwości w Kościele²³. Artykuł ten jest tożsamy z art. 121 konstytucji apostolskiej *Pastor bonus*.

Następny artykuł, stanowiący tym razem nowość w odniesieniu do wspomnianej konstytucji Jana Pawła II, w dwóch paragrafach określa strukturę instytucji. I tak w pierwszej kolejności Najwyższy Trybunał Sygnatury Apostolskiej jest złożony z kardynałów, biskupów i prezbiterów mianowanych przez biskupa rzymskiego na pięcioletnią kadencję, a przewodniczy mu kardynał prefekt²⁴. Prefekt Sygnatury Apostolskiej w prowadzeniu spraw Trybunału jest wspomagany przez sekretarza²⁵.

W kolejnym artykule konstytucja apostolska stanowi, że Sygnatura Apostolska, jako sąd powszechny, zgodnie z przyznanymi właściwościami rozpoznaje:

1. skargi o nieważność wyroku i prośby dotyczące *restitutio in integrum* wobec wyroków Roty Rzymskiej;
2. rekursy w sprawach dotyczących stanu osób od odmownej decyzji Roty Rzymskiej dotyczącej ponownego rozpatrzenia sprawy;
3. zarzuty stronniczości oraz inne sprawy przeciwko sędziom Roty Rzymskiej w następstwie czynności podejmowanych w związku z wykonywaniem przez nich swoich zadań;
4. konflikty właściwości między sądami, które nie podlegają temu samemu sądowi apelacyjnemu²⁶.

Trzem ważnym kompetencjom Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej poświęcono następny artykuł:

1. jako trybunał administracyjny Kurii Rzymskiej osądza on rekursy od pojedynczych aktów administracyjnych, wydanych lub zatwierdzonych zarówno przez dykasterie, jak i przez Sekretariat Stanu, za każdym razem, kiedy twierdzi się, iż zaskarżony akt naruszył jakąś ustawę, czy to w jej osądzeniu, czyli rozstrzygnięciu, czy też w samym postępowaniu;
2. w tych sprawach, o których powyżej, oprócz orzeczenia na temat przekroczenia prawa, Sygnatura Apostolska może także orzekać, kiedy odwołujący

²³ Zob. Franciszek, Konstytucja apostolska *Praedicate Evangelium*, art. 194.

²⁴ Zob. Franciszek, Konstytucja apostolska *Praedicate Evangelium*, art. 195 § 1.

²⁵ Zob. Franciszek, Konstytucja apostolska *Praedicate Evangelium*, art. 195 § 2.

²⁶ Zob. Franciszek, Konstytucja apostolska *Praedicate Evangelium*, art. 196.

o to wnosi, na temat naprawienia ewentualnych szkód wyrządzonych aktem, który jest analizowany;

3. osądza także inne sprawy administracyjne, które zostały jej przekazane przez biskupa rzymskiego lub instytucje kurialne. Ponadto rozstrzyga konflikty własnościowe powstałe między dykasteriami i między dykasteriami a Sekretariatem Stanu²⁷.

Najwyższemu Trybunałowi Sygnatury Apostolskiej, jako organowi administrującemu sprawiedliwość w materii dyscyplinarnej przysługuje także:

1. czuwanie nad prawidłowym wymierzaniem sprawiedliwości przez różne sądy kościelne i podejmowanie właściwych środków dyscyplinarnych, jeżeli jest to konieczne, względem jego pracowników, adwokatów, czy też pełnomocników;
2. rozpatrywanie wnoszonych do Stolicy Apostolskiej petycji dotyczących rozpatrzenia proponowanej sprawy przez Rotę Rzymską;
3. osądzanie jakiegokolwiek prośby dotyczącej wymierzania sprawiedliwości;
4. rozszerzanie własności sądów niższego stopnia;
5. zatwierdzanie sądu apelacyjnego, jak również, jeżeli jest to zarezerwowane dla Stolicy Apostolskiej, zatwierdzenie erygowania sądów międzydiecezjalnych (międzyeparchialnych), międzyobrzędkowych, regionalnych, krajowych, oraz, o ile jest to konieczne, także ponadkrajowych²⁸.

Ostatni z analizowanych artykułów *Praedicate Evangelium* przypomina, że Najwyższy Trybunał Sygnatury Apostolskiej posiada prawo własne, które reguluje jego prace²⁹.

Podsumowując, należałoby zwrócić uwagę, że mamy tutaj do czynienia z dopracowaniem pewnych szczegółów dotyczących codziennego funkcjonowania Sygnatury Apostolskiej, co zapewne wynika zarówno z lepszej techniki tworzenia samego prawa Kościoła, jak i doświadczenia wynikającego z pracy Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej w ostatnich latach.

²⁷ Zob. Franciszek, Konstytucja apostolska *Praedicate Evangelium*, art. 197 § 1–3.

²⁸ Zob. Franciszek, Konstytucja apostolska *Praedicate Evangelium*, art. 198, nr 1–5.

²⁹ Zob. P. Malecha, *Lex propria Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej*, w: *Finis legis Christus*. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Wojciechowi Góralskiemu z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin, red. J. Wroceński, J. Krajczyński, t. 1, Warszawa 2009, s. 565–585.

5. Trybunał Roty Rzymskiej

Strukturze i funkcjonowaniu Trybunału Roty Rzymskiej konstytucja apostolska *Praedicate Evangelium* poświęca pięć artykułów. I tak: art. 200 określa, czym jest Rota Rzymska i jakie są jej kompetencje, art. 201 stanowi na temat kolegium sędziów rotalnych i dziekana Roty Rzymskiej oraz na temat urzędu zajmującego się sprawami małżeństw niedopełnionych i nieważności przyjętych święceń, art. 202 stanowi na temat osądzania spraw przez Rotę Rzymską w drugiej instancji, jak również w trzeciej i kolejnej instancji, art. 203 określa, co stanowi ponadto przedmiot osądzania Trybunału Roty Rzymskiej, natomiast art. 204 przypomina, że Trybunał Apostolski Roty Rzymskiej posiada własne prawo, które kieruje jego pracą³⁰. Są nim *Normae Romanae Rotae Tribunalis*, które obowiązują od 1 października 1999 roku³¹.

Trybunał Roty Rzymskiej funkcjonuje zasadniczo jako najwyższa instancja dla przyjmowania apelacji przy Stolicy Apostolskiej w celu ochrony praw w Kościele; działa na rzecz jedności orzecznictwa kościelnego, jak również poprzez swoje wyroki służy pomocą sądom niższej instancji³². Przy Trybunale Roty Rzymskiej utworzono ponadto urząd zajmujący się rozpoznawaniem faktu niedopełnienia małżeństwa oraz występowania słusznej przyczyny dla udzielenia stosownej dyspensy³³. Wskazany wcześniej urząd jest także kompetentny w sprawach dotyczących nieważności święceń, zgodnie z prawem powszechnym i własnym, stosownie do różnorodności przypadków³⁴.

Trybunał Roty Rzymskiej jest instytucją posiadającą naturę kolegiálną, składa się z określonej liczby sędziów, którzy powinni odznaczać się znajomością doktryny, kompetencją i doświadczeniem, i są wybierani przez biskupa rzymskiego z różnych stron świata³⁵. Kolegium temu przewodniczy dziekan, jako *primus inter pares*, który jest wybierany przez biskupa rzymskiego spośród sędziów Trybunału Roty Rzymskiej na okres pięciu lat³⁶. Urząd zajmujący się prowadzeniem postępowań o dyspensę od małżeństwa zawartego a niedopełnionego oraz spraw dotyczących

³⁰ Zob. R. Funghini, *Tribunale della Rota Romana*, w: *Commento alla „Pastor Bonus”*, s. 183–192.

³¹ Zob. R. Funghini, *Tribunale della Rota Romana*, s. 191.

³² Zob. Franciszek, Konstytucja apostolska *Praedicate Evangelium*, art. 200 § 1.

³³ Zob. Franciszek, Konstytucja apostolska *Praedicate Evangelium*, art. 200 § 2.

³⁴ Zob. Franciszek, Konstytucja apostolska *Praedicate Evangelium*, art. 200 § 3.

³⁵ Zob. Franciszek, Konstytucja apostolska *Praedicate Evangelium*, art. 201 § 1.

³⁶ Zob. Franciszek, Konstytucja apostolska *Praedicate Evangelium*, art. 201 § 2.

nieważności przyjętych święceń jest kierowany przez dziekana, który jest wspomagany przez odpowiednich urzędników, komisarzy i konsultorów³⁷.

Trybunał Roty Rzymskiej sędzi w drugiej instancji sprawy już osądzone przez sądy zwyczajne pierwszej instancji i wniesione do Stolicy Świętej na drodze zgodnej z prawem apelacji³⁸. Sędzi także w trzeciej i kolejnej instancji sprawy już osądzone przez ten sam Trybunał Apostolski i przez jakiegokolwiek inny trybunał, chyba że sprawy powyższe uzyskały już powagę rzeczy osądzonej³⁹.

Ponadto Rota Rzymska osądza w pierwszej instancji:

1. biskupów w sprawach spornych, chyba że chodzi o prawa lub dobra doczesne osoby prawnej reprezentowanej przez biskupa;
2. opatów prymasów lub opatów przełożonych kongregacji monastycznych oraz najwyższych przełożonych instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego na prawie papieskim;
3. diecezje (eparchie) lub inne osoby kościelne, tak fizyczne jak i prawne, które nie mają przełożonego poza biskupem rzymskim;
4. sprawy, które biskup rzymski powierzył temu Trybunałowi⁴⁰.

Trybunał Roty Rzymskiej osądza także wyżej wymienione sprawy w drugiej i kolejnej instancji, chyba że inaczej zostało postanowione⁴¹.

Ostatni z prezentowanych artykułów przypomina, że Trybunał Roty Rzymskiej kieruje się własnym prawem⁴².

W podsumowaniu należy podkreślić, że aktualne unormowania dotyczące Trybunału Roty Rzymskiej zawarte w konstytucji apostołskiej *Praedicate Evangelium*, oprócz praktycznych wskazań wynikających z doświadczenia z ostatnich lat, ukazują także kompetencje tego Trybunału Apostolskiego, które nadał im papież Benedykt XVI w roku 2011⁴³.

37 Zob. Franciszek, Konstytucja apostołska *Praedicate Evangelium*, art. 201 § 3.

38 Zob. Franciszek, Konstytucja apostołska *Praedicate Evangelium*, art. 202 § 1.

39 Zob. Franciszek, Konstytucja apostołska *Praedicate Evangelium*, art. 202 § 2.

40 Zob. Franciszek, Konstytucja apostołska *Praedicate Evangelium*, art. 203 § 1, nr 1-4.

41 Zob. Franciszek, Konstytucja apostołska *Praedicate Evangelium*, art. 203 § 2.

42 Zob. Franciszek, Konstytucja apostołska *Praedicate Evangelium*, art. 204.

43 Zob. Benedykt XVI, List apostołski motu proprio *Quaerit semper*, 30.08.2011.

Podsumowanie

Dynamiczne i liczne zmiany, tak w samej strukturze, jak i podziale kompetencji wewnątrz instytucji Kurii Rzymskiej, dokonane w ostatnich latach sprawiły, że bardzo potrzebny był jeden całościowy dokument, który przedstawiałby jej współczesny znowelizowany obraz prawny. Reforma Kurii Rzymskiej papieża Franciszka przedstawia się jako jedno z ważniejszych wydarzeń tego pontyfikatu, które powinno przyczynić się także do powszechnej odnowy całego Kościoła: „Odnowa Kościoła, a w nim także Kurii Rzymskiej, nie może nie odzwierciedlać tej fundamentalnej wzajemności, aby wspólnota wierzących mogła jak najbardziej zbliżyć się do doświadczenia komunii misyjnej, przeżywanej przez Apostołów z Panem Jezusem w czasie Jego ziemskiego życia (por. Mk 3, 14), a po Pięćdziesiątnicy przeżywanej pod natchnieniem Ducha Świętego przez pierwszą wspólnotę w Jerozolimie (por. Dz 2, 42)”⁴⁴.

Co więcej, zgodnie z założeniem papieża Franciszka, reforma przewiduje również zaangażowanie wiernych świeckich, także na stanowiskach kierowniczych instytucji kurialnych, bowiem mogą oni „wnieść ważny wkład, zwłaszcza jeżeli chodzi o promocję rodziny, poszanowanie wartości życia i stworzenia, postrzeganie Ewangelii jako zaczynu rzeczywistości doczesnych i rozeznawanie znaków czasu”⁴⁵.

Reforma jawi się jako przemyślana, dogłębna i przeniknięta duchem Ewangelii, ma dobre praktyczne założenia, które wymagają obecnie przeniesienia na wszystkie Kościoły partykularne i wiernej realizacji poprzez dostosowanie do wyzwań, przed którymi stają poszczególne Kościoły. W tak nakreślonym kontekście trzeba także postrzegać zreformowane funkcjonowanie instytucji sprawiedliwości Kurii Rzymskiej.

44 Franciszek, Konstytucja apostolska *Praedicate Evangelium*, 1, 4.

45 Franciszek, Konstytucja apostolska *Praedicate Evangelium*, 1, 10.

ABSTRACT

The central Church's justice institutions as stated in the Pope Francis's "Praedicate Evangelium" Apostolic Constitution

Since the Second Vatican Council, consecutive Bishops of Rome have been undertaking a reform of the Roman Curia. In 1967, Pope Paul VI carried out such a reform based on the *Regimini Ecclesiae universae* Apostolic Constitution. In 1983, a year after the post-council Canon Law was promulgated Pope John Paul II carried out a similar reform by announcing the *Pastor bonus* Apostolic Constitution in 1988. Also, Pope Francis followed his steps. He reformed the Holy See's administrative apparatus by introducing the *Praedicate Evangelium* Apostolic Constitution on the Roman Curia and its service for the Church. The constitution has been in force since June 5, 2022. The preamble of the latest Apostolic Constitution as well as the formulated rules and criteria of service in the Roman Curia show an evangelic spirit of the reform that all the Curia units, including the justice institutions, ought to be imbued. Independent from each other, the Apostolic Penitentiary, the Supreme Tribunal of the Apostolic Signature and the Tribunal of the Roman Rota have remained the Roman Curia's ordinary justice institutions. The document includes clarifications of the theological, formal and legal nature that improve work of the institution of Curia and direct them towards "providing assistance for the successor of St. Peter in holding his highest pastoral office for good and in service of the Universal Church and particular churches."

Keywords: Pope Francis, Roman Curia, reform, Apostolic Penitentiary, Supreme Tribunal of the Apostolic Signature, Tribunal of the Roman Rota

ABSTRAKT

Centralne instytucje wymiaru sprawiedliwości Kościoła według konstytucji apostołkiej papieża Franciszka „Praedicate Evangelium”

Od zakończenia soboru watykańskiego II kolejni biskupi rzymscy podejmowali się reformy Kurii Rzymskiej. W 1967 roku uczynił to Paweł VI na mocy konstytucji apostołkiej *Regimini Ecclesiae universae*. W 1983 roku po promulgowaniu posoborowego kodeksu prawa kanonicznego podobnej reformy dokonał Jan Paweł II, ogłaszając w roku 1988 konstytucję

apostolską *Pastor bonus*. W ślad za nimi poszedł również papież Franciszek, który zreformował aparat administracyjny Stolicy Apostolskiej na mocy konstytucji apostolskiej o Kurii Rzymskiej i jej służbie Kościołowi *Praedicate Evangelium*, która obowiązuje od 5 czerwca 2022 roku. Preambuła najnowszej konstytucji apostolskiej, jak i sformułowane zasady i kryteria służby w Kurii Rzymskiej ukazują ewangelicznego ducha reformy, którym winny być przepojone wszelkie jednostki kurialne, w tym instytucje sprawiedliwości. Zwyczajnymi instytucjami sprawiedliwości Kurii Rzymskiej są nadal: Penitencjaria Apostolska, Najwyższy Trybunał Sygnatury Apostolskiej i Trybunał Roty Rzymskiej, wzajemnie od siebie niezależne. Dokument zawiera doprecyzowania natury teologicznej i formalnoprawnej usprawniające prace kurialnych instytucji i ukierunkowujące je na „wspomaganie następcy Piotra w sprawowaniu jego najwyższego urzędu pasterskiego dla dobra i w służbie Kościoła powszechnego i Kościołów partykularnych”.

Słowa kluczowe: papież Franciszek, reforma, Kuria Rzymska, Penitencjaria Apostolska, Najwyższy Trybunał Sygnatury Apostolskiej, Trybunał Roty Rzymskiej

BIBLIOGRAFIA

1. Benedykt XVI, List apostolski motu proprio *Quaerit semper*, 30.08.2011.
2. *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Kodeks prawa kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku*. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, Poznań 2022.
3. Commentz C. E., *Quando e come ricorrere alla Penitenzieria Apostolica*, Città del Vaticano 2011.
4. Franciszek, Konstytucja apostolska *Praedicate Evangelium*, 19.03.2022.
5. Franciszek, List apostolski *Misericordia et misera*, 20.11.2016.
6. Funghini R., *Tribunale della Rota Romana*, w: *Commento alla „Pastor Bonus” e alle norme sussidiarie della Curia Romana*, a cura di P. V. Pinto, Città del Vaticano 2003, s. 183–192.
7. Girotti G., *Penitenzieria Apostolica*, w: *Commento alla „Pastor Bonus” e alle norme sussidiarie della Curia Romana*, a cura di P. V. Pinto, Città del Vaticano 2003, s. 168–172.
8. Jan Paweł II, Konstytucja apostolska *Pastor bonus*, 28.06.1988.
9. Malecha P., *Lex propria Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej*, w: *Finis legis Christus*. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Wojciechowi

Góralskiemu z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin, red. J. Wroceński, J. Krajczyński, t. 1, Warszawa 2009, s. 565–585.

10. Paweł VI, Konstytucja apostolska *Regimini Ecclesiae universae*, 15.08.1967.

11. Pinto P. V., *Tribunali*, w: *Commento alla „Pastor Bonus” e alle norme sussidiarie della Curia Romana*, a cura di P. V. Pinto, Città del Vaticano 2003, s. 165–167.

12. Pompedda M. F., *Supremo Tribunale della Segnatura Apostolica*, w: *Commento alla „Pastor Bonus” e alle norme sussidiarie della Curia Romana*, a cura di P. V. Pinto, Città del Vaticano 2003, s. 173–182.

13. Steczkowski P., *Penitencjaria Apostolska XIII–XVI w. Powstanie, ewolucja, odnowienie*, Rzeszów 2013.